

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЖУРНАЛ

КНІВ

W
2

2/5

160
1967

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 2
ЛЮТИЙ
1967

РІК ВИДАННЯ
ОДИНАДЦЯТИЙ

(Виходить щомісяця)

ОРГАН ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР, ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ
ПАРТІЇ ЦК КП УКРАЇНИ — ФІЛІАЛУ ІНСТИТУТУ МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ ПРИ ЦК КПРС

З М І С Т С Т А Т Т І

- Г. Г. Письменний — Значення єдності народу й армії для зміцнення обороноздатності СРСР 3

До 50-річчя Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р.

- І. М. Пушкарьова (Москва) — Передумови та історичний смисл Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. 14
І. Т. Щербина — Лютнева буржуазно-демократична революція на Україні. 26
П. Л. Варгатюк (Кривий Ріг) — Більшовицькі організації України в Лютневій революції 34

П О В І Д О М Л Е Н Н Я

- Ф. П. Шевченко — Про суд історії 45
А. О. Джеджула — З історії українсько-чехословацьких економічних зв'язків у 1920—1922 рр. 55
М. Д. Рабинович (Москва) — Суспільно-політичні погляди Г. С. Винського 64

НА ДОПОМОГУ ВИВЧАЮЧИМ МАРКСИЗМ-ЛЕНІНІЗМ

- М. Г. Сирцов — Міжнародний революційний рух робітничого класу на сучасному етапі 72

З А М І Т К И

- В. Я. Новикова (Саратов) — Роль «Правди» у згуртуванні трудящих усіх національностей Росії в боротьбі за перемогу соціалістичної революції (березень-червень 1917 р.) 80
С. В. Семчинський — Сторінка історії українсько-румунських культурних зв'язків 86
В. М. Кулаковський (с. Лишня Фастівського району Київської області) — Роль Києва в розгортанні гайдамацького руху в першій половині XVIII ст. 89
В. Ю. Чубенко (Саратов) — Астраханська громада українців у XVIII ст. 93

НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧУ ІСТОРІЇ

- С. Я. Дем'янчук (с. Ярунь Новоград-Волинського району) — Воєнно-патріотичне виховання старшокласників 95

Поради історикам-початківцям

- І. П. Крип'якевич (Львів) — Нарис методики історичних досліджень 100

ОХОРОНА І ВИКОРИСТАННЯ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

- М. Ю. Брайчевський — Кам'янець-Подільський — місто-музей 107

С П О Г А Д И

- О. І. Селявкін (Москва) — Броньовий щит республіки Рад 116

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»

Запорізька обласна
бібліотека
І. О. М. Горького

№ книг Виктора Гавриловича Фоміна

ДОКУМЕНТАЛЬНІ РОЗПОВІДІ

В. М. Завалішина, М. О. Смешнов — Подвійна пастка (продовження) 118

НАШ КАЛЕНДАР

- М. Я. Попов (*Бердянськ*) — Лейтенант П. П. Шмідт (До 100-річчя з дня народження) 123
 В. С. Петренко, Ж. П. Тимченко — Видатний історик і громадський діяч (До 70-річчя з дня народження Г. М. Панкратової) 126
 А. М. Катренко — Олександр Олександрович Русов (До 120-річчя з дня народження) 128
 О. С. Ровнер, Н. М. Шеліхова — Видатний бібліограф (До 70-річчя з дня народження Ф. П. Максименка) 132

ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

А. В. Санцевич — Українська радянська історіографія про післявоєнні зв'язки УРСР із зарубіжними країнами 134

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

- І. П. Кожукало — В. В. Горак. Досвід мас — на службу комунізму 141
 С. І. Магазинер (*Ровно*), П. Г. Чухрій (*Одеса*) — С. К. Мельник. Перемога Радянської влади на Півдні України 143
 П. М. Шморгун — М. Т. Сидорчук. Більшовики України в період першої світової війни і Лютневої революції (1914 — лютий 1917) 144
 М. Н. Лещенко — В. П. Крикунов. Крестьянское движение на Дону и Северном Кавказе в 60—70-х годах XIX века (очерки) 147
 В. В. Сухарев (*Харків*), Г. Й. Чернявський (*Харків*) — Історія південних і західних слов'ян 149

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ

- П. К. — Сесія українських і польських істориків 151
 О. І. Лугова — Засідання Наукової ради з проблеми «Основні закономірності розвитку суспільства і зміни соціально-економічних формацій» 153
 Ю. Ф. Корченко (*Москва*) — Історико-літературне об'єднання старих комуністів 154
 О. В. Маркевич (*Львів*) — Науково-теоретична конференція у Львові 155
 В. С. — Обговорення в Москві доповіді про М. І. Костомарова 156
 М. Ф. Дмитрієнко, Ж. П. Тимченко — Грузинські історики до 50-річчя Великого Жовтня 159

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

В. Г. Фоменко (*Запоріжжя*) — Про деякі неточності в окремих дослідженнях з історії Запорізького козацтва 160

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Ф. П. Шевченко (головний редактор), І. Л. Бутич, А. М. Гаєвський (заст. головного редактор), І. О. Гуржій, М. Р. Доній, В. А. Жебокрицький, П. М. Калениченко, С. М. Королівський, І. П. Крип'якевич, П. А. Лавров, Л. П. Нагорна (заст. головного редактора), В. І. Петров, А. В. Санцевич, В. А. Чирко, П. М. Шморгун.

Відповідальний секретар І. В. Лупандін
 Адреса редакції: Київ, 1, Кірова, 4, телефон: Б 9-71-31

Український історический журнал, № 2, 1967

Виходит ежемесечно

(На українском языке)

Технічних редактор Л. Б. Молдаванська

БФ 01345. Зам. К-250. Тираж 7990. Формат паперу 70 × 108¹/₁₆. Друк. фіз. аркушіз 10,0. Умовн. друк. аркушіз 14. Обліково-видавн. аркушіз 16,36. Здано до складання 27. XII. 1966 р. Підписано до друку 10. II. 1967 р.

Коректор О. М. Ставнійчук

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

ПРО ДЕЯКІ НЕТОЧНОСТІ В ОКРЕМИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ З ІСТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОГО КОЗАЦТВА

Давно назріла потреба висвітлення всіх особливостей історичної географії Запорізьких Січей, а також виправлення неточностей і помилкових тверджень уже відомих праць з історії запорізького козацтва.

У перекладі Н. Бантиша-Каменського «Генеральної карти України» (перевидана 1829 р.) допущені помилки, що спотворюють справжню картину. Так, в оригіналі карти Боплана прямокутниками умовно показані колонії кримських татар, які йдуть під розгорнутими прапорами в похід від Ора (Перекопа) через дніпровську переправу біля острова Тавана (в районі сучасного Берислава) до Чорного лісу¹. Кресляр помилково позначив такими прямокутниками «дубові ліси». Це перекручення умовних знаків викликало те, що й наступні автори стали писати про великі ліси, які в минулому нібито простягались від Чорного лісу на південь до самого Перекопу.

На тій же карті, мабуть, знов з вини кресляра, пропущено стрілки до групи дніпровських островів напроти гирла рік Чортомлик і Базавлук від напису «Скарбница войсковая казацкая», зображеної на кримському березі Дніпра, і від напису «Фесарум казацкий» на правому березі Дніпра. Це дозволяє думати, що скарбниця запорізьких козаків знаходилась на землі перекопських татар, а «Фесарум казацкий» був не на острові, а на правому березі. Напис же назви правобережного Кічкаського мису віднесено до виступу лівого берега Дніпра.

На неодноразово передрукованому «Плані Старої Січі козаків запорізьких... 1738 року»² насправді зображені не запорізькі укріплення, а план споруд будівельної і ремонтної верфі Дніпровської річної флотилії, яка так і не була збудована.

На «Плані Нової Січі»³ стрілка, що вказувала на північ, невідомо чому повернута в протилежний бік. Така помилка спричинилася до того, що Нова Січ в усіх послідовних описах показана так, що дніпровська протока Підпільна омиває її не з півдня і заходу, а з північного й східного боку. «Сумська» ж сторона — поле ніби розташоване на південь і захід від Січі. Крім того, масштаб цього плану замість 50 сажнів у дюймій указаний 100 сажнів.

Крім вищевказаних, автор допускається помилки, коли два земляних редути у ретраншементі Січі називає баштами, на яких нібито стояли козацькі гармати. Проте на справжніх планах тієї Січі наводяться профілі обох редутив із вказівкою на розмір і форму⁴.

Найголовнішою помилкою плану є зображення міфічного «порту» в північно-західній (за Скальковським, у південно-східній) частині Запорізької Січі, саме там, де знаходився центр Січі — курені та соборне місце запорожців. У 1845 р. величезний весняний розлив Дніпра створив велику вимоїну, і автор опису вирішив, що то колишня запорізька гавань, де стояли човни і куди заходили іноземні судна⁵.

Зіставлення опублікованих останнім часом⁶ трьох сучасних Нової Січі планів з планом-схемою⁷, або його копією⁸, свідчить, що ніяких «гаваней», «заток», «остопов» на місці колишнього Кошу не було.

В послідовних працях з історичної географії Запорізьких Січей необхідно враховувати документальні джерела, що збереглися до наших днів.

¹ В. А. Кордт. Материалы по истории русской картографии. Вып. 2, К., 1910, табл. IX; Н. Бантиш-Каменский. История Малой России. Спб., 1842, Карта-вклейка.

² А. Шмит. Несколько новых документов о Запорожской Сечи и ее землях. Записки Одесского общества истории и древностей, т. IV, 1858, табл. XII.

³ А. А. Скальковский. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. Изд. 3, ч. 1-я, Одесса, 1885, стор. 70—71.

⁴ ЦДВІА СРСР, фонд ВУА, № 21962; ДПБ АН УРСР, № 17444; Бібліотека АН СРСР, № 425.

⁵ А. А. Скальковский. История Новой Сечи..., ч. 3-я, 1886, стор. 245.

⁶ В. А. Голубуцкий. Запорізька Січ в останній часи свого існування 1734—1775, К., 1961, стор. 64—65, 72—73, 96—97.

⁷ В. Л. Голубуцкий. Запорожское казачество, К., 1957, стор. 383.

⁸ УРЕ, т. 5, стор. 185.